

Ісабель АЛЬЕНДЕ

НОВЕЛИ

*З іспанської переклала
Маргарита ЖЕРДИНІВСЬКА
(Київ — Гранада, Іспанія)*

КУРАНДЕРО

Естер Лусеро принесли на саморобних ношах, вона стікала кров'ю, мов бик на арені, а її темні очі були широко розплющені від жаху. Побачивши поранену, доктор Анхель Санчес уперше втратив свою відому всім незворушність, бо закохався в неї з першого погляду, коли вона ще була дівчинкою та гралася ляльками, а він повертався з війни постарілий, як йому здавалося, на тисячу років, сидючи в кузові вантажівки з гвинтівкою між колін. З війни Анхель привіз геть скуйовджену бороду та кулю в паху, але був щасливий як ніколи. Він побачив дівчинку, яка розмахувала червоним паперовим прапорцем у юрбі, що вітала визволителів. На

той час йому минало тридцятий, а їй усього дванадцятий, але Анхель Санчес, подивившись на її зграбну статуру та глибокий погляд, зрозумів, що з неї виросте красуня. Він дивився на Естер з висоти вантажівки, переконаний у тому, що це видіння викликане спекою та ентузіазмом перемоги, а оскільки вночі не знайшов утіхи в обіймах нареченої, зрозумів, що треба знайти оте чарівне створіння, хоча б для того, щоб переконатися, що то була не мара.

Наступного дня, коли вгамувалася святкова метушня та почалися будні, Санчес попрямував вулицями села. Спочатку йому спало на думку піти до школи, але там виявилось зачинено, отже він ішов та стукав у двері кожного будинку. Через кілька днів паломництва, коли вже думав, що дівчинка йому справді примарилася, він дійшов до малесенької, з єдиним віконцем, хатинки, пофарбованої у блакитний колір, і постукав у двері. Ніхто не відповів, і він вирішив увійти. Одна-єдина темнувата кімната була погано вмебльована. Анхель відчинив протилежні двері і опинився на просторому подвір'ї, заваленому старим посудом та всяким мотлохом. Під манговим деревом висів гамак, лежали ночви, в глибині подвір'я видно було курник, у бур'яні валялося безліч консервних банок та череп'я. Естер Лусеро стояла боса в простенькому полотняному вбранні, волосся було зібране на потилиці й зав'язане шнурком від черевиків; вона допомагала бабусі розвішувати білизну. Побачивши його, обидві інстинктивно відступили, бо звикли боятися людей у військовому строї.

— Не бійтеся, я друг,— сказав він, тримаючи у руці засмальцьованого кашкета.

Відтоді Анхель Санчес частенько думав про Естер Лусеро, соромлячись своєї пристрасти до неповнолітньої дівчинки. Через неї він відмовився переїхати до столиці, лишився в цьому забутому Богом селищі єдиним лікарем маленької лікарні. Він старанно приховував своє кохання, йому достатньо було бачи-

ти її, коли вона йшла до школи, лікувати, коли захворіла була на кір, приносити їй та бабусі вітаміни, бо молоко, яйця та м'ясо доставалися тільки найменшим, а решта мали споживати банани та кукурудзу. Іноді він відвідував їх, сідав на подвір'ї та пояснював дівчинці таблицю множення під пильним наглядом бабусі. Естер Лусеро почала називати його дядьком, не знаючи, як до нього звертатись, а бабуся сприймала ці візити, як щось пов'язане з незрозумілими таємницями революції.

— Який інтерес може мати людина освічена, лікар, герой революції, із старою бабусяю та малою мовчкуватою дівчинкою? — дивувалися сільські кумасі.

Минали роки, й дівчинка перетворилася на гарненьку дівчину. Анхель Санчес дивувався, не бачачи навкруги неї юрми закоханих претендентів. Його життя перетворилося на суцільне страждання — всередині він відчував справжнє пекло, особливо під час сіести, пообіднього відпочинку, коли в уяві з'являлась постать Естер, яка кликала його до себе. Він умів контролювати себе, це стало його другою вдачею, і ніхто ніколи навіть не підозрював про те, що діється в його душі. Зрештою сільські кумасі заспокоїлися, вирішивши, що він людина порядна, хоч і трохи дивна, і покинули шукати для нього наречену.

— На гомика він не схожий, — таким був їхній вирок. — Може, малярія чи ота куля в паху відбила в нього бажання мати справу з жінками.

Анхель Санчес проклинав своє життя та день, коли народився, знаючи, що найвродливіша жінка цього та всіх інших світів, якою він вважав Естер Лусеро, ніколи не належатиме йому. Тому цього зловісного четверга, коли дівчину принесли в лікарню на ношах — бабуся йшла на чолі процесії, а позаду плентали випадкові перехожі — лікар несамовито закричав. Зірвавши з неї простирадло, він побачив страшну рану і подумав, що винний у цій катастрофі, бо завжди жадав, щоб ця дівчина не належала жодному чоловікові.

— Вона залізла на мангове дерево у дворі, зірвалася й упала на кілок, до якого ми прив'язуємо гуску, — пояснила бабуся.

— Бідненька, кілок простромив її наскрізь, нелегко було вивільнити дівчину, — додав сусіда. який допомагав нести ноші.

Естер Лусеро стулила повіки й застогнала.

Відтак Анхель Санчес оголосив дуель смерті. Він випробував усе, щоб урятувати дівчину: оперував її, робив уколи, перелив їй свою власну кров, начиняв антибіотиками, але за два дні стало ясно, що життя витікає з рани, як нестримна течія. Сидячи біля вмирущої, виснажений та сумний, він притулився головою до ліжка й на кілька хвилин задрімав, мов одключився. Поки йому щось верзлось, хвора агонізувала, й раптом вони опинилися на нічій землі; Естер, притулившись до його руки, благала, щоб він не залишив її і не давав смерті взяти гору. Анхель Санчес раптом прокинувся, чітко згадавши випадок, що чудом повернув життя Негро Рівасові. Лікар притьмом вибіг з палати, мало не збивши в коридорі бабусяю, яка не переставала проказувати молитви.

— Ви моліться, я за п'ятнадцять хвилин повернусь! — крикнув він.

Це було десять років тому. Анхель Санчес ішов, радше — продирався крізь хащі сельви, незайманого тропічного лісу, із своїми товаришами. Трава сягала колін, страшенна спека та неблаганні москіти були нескінченною тортурою для бійців, які намагались оточити війська диктатора. Люди перетворилися на примар, місяцями не милися, голодували; страх та відчай, здавалося, в'їлися в шкіру. І от тоді ще й сталося нещастя: Негро Рівас упав у прірву, прокотився метрів десять схилом із шпичастими виступами і впав у яр, мов мішок із ганчір'ям. Товаришам знадобилося хвилин двадцять, щоб спуститися за допомогою мотузок посеред каміння та покручених дерев до самого низу, та дві години, щоб підняти його, закривавленого, нагору.

Негро Рівас був хоробрий та веселий чоловік, добре співав і завжди готовий був прийти на допомогу товаришеві. Тепер він нагадував розірваний гранат, відкрита рана починалася на спині й закінчувалася на грудях, з неї стирчали ребра. Санчес мав деякі медикаменти, але, звичайно, не для такого важкого випадку. Він промив рану, перев'язав, як міг, дав болезаспокійливі ліки. Пораненого поклали на шматок брезенту, натягнутого між двома палицями, і так

понесли, чергуючись, далі. Негро Рівас втратив свідомість, марив, і видно було, що жити йому залишилося недовго.

Вирішили зупинитися, щоб дати товаришеві вмерти спокійно, але раптом хтось помітив на березі струмка двох індіанців, неподалік видно було їхнє поселення. Індіанці виявилися зовсім нецивілізованими, ніякого поняття про визвольну боротьбу не мали, їхні контакти з цивілізацією обмежувалися зустрічами з яким-небудь місіонером, який марно намагався розтлумачити аборигенам закон Божий. Незважаючи на це та на мовний бар'єр, тубільці зрозуміли, що ці змучені люди не являли для них ніякої небезпеки, і запросили всіх до селища. Бійці показали їм на агонізуючого Ріваса. Той, хто здавався головою племені, повів їх у темний великий вігвам, де стояв важкий сопух сечі та грязюки. Там вони поклали Негро Ріваса на рогожку, а самі поставали навкруги. Все плем'я також напхалося всередину. За кілька хвилин у вігвामі з'явився курандеро-ворожбит. Командир загону злякався, побачивши разки його намиста, очі фанатика та бруд, що обліпив тіло чаклуна, але Анхель Санчес сказав, що все одно вже нічого не допоможе пораненому, а якщо знахар зробить хоч що-небудь, може, полегшить Рівасові агонію,— то буде найкраще. Тоді командир наказав бійцям покласти зброю на землю та мовчати, щоб цей дивний напівголий лікар міг спокійно займатися своєю справою.

За дві години температура в пораненого знизилась і він попросив води. Наступного дня курандеро повторив свій сеанс. Ввечері хворий сидів та їв густу кукурудзяну кашу, а через два дні почав потроху ходити і почував себе досить добре. Поки інші бійці супроводжували хворого, Анхель Санчес обходив з чаклуном місцевість у пошуках зілля, яке складав у свій рюкзак.

Кілька років по тому Негро Рівас став начальником поліції, а про те, що ледве не вмер, згадував тільки в хвилину, коли скидав сорочку, щоб обійняти нову жінку. Жінки завжди питали, звідки в нього цей довгий рубець, який розділяв його тіло навпіл.

— Якщо Негро Ріваса врятував голий індіанець, Естер Лусеро врятую я, хоч би для цього мені довелось укласти угоду з дияволом,— вирішив Анхель Санчес, біжучи додому по зілля, яке всі ці роки так і лежало в рюкзакі і про яке він зовсім забувся. Знайшов його у пакунку разом із зеленим беретом, іншим солдатським добром та зошитом, до якого записував поезії. Висушене зілля було загорнуте в пожовклу газету, Анхель схопив його й кинувся назад до лікарні. Спека була така, що, здавалося, могла розплавити асфальт і людський мозок. Долаючи по дві сходинки, ввесь мокрий від поту, він удерся в кімнату, де лежала Естер Лусеро. Бабуся та чергова медсестра побачили з дверей, як він зняв халата, бавовняну сорочку, темні штани, шкарпетки та кеди. Потім вони з жахом помітили, що він також зняв труси й залишився геть голим, немов новобранець перед медичною комісією.

— Діво Маріє, Матір Божа! — вигукнула бабуся.

Потім обидві жінки побачили, як лікар посунув ліжко на середину кімнати, поклав долоні на голову хворої й почав шалений танець навкруги неї. Він підіймав коліна аж до грудей, низько припадав, розмахував руками, обличчя його судомило гримасами, але все це було підпорядковане якомусь внутрішньому ритму. Півгодини тривав цей несамопитий танок, піт градом стікав з його тіла; потім лікар витяг зілля з кишені халата, поклав у полумисок, потовк кулаком, поки воно перетворилося на порошок, кілька хвилин плював туди й перемішував, доки зробилося щось схоже на пасту. Тоді підступив до вмирущої. Бабуся та медсестра бачили, як він зняв бинти і, як написала потім медсестра в своєму звіті, намастив рану цією огидною сумішшю, зневажаючи всі закони асептики та ще й виставляючи перед ними себе у голому вигляді. Закінчивши церемонію, лікар упав на підлогу в повній знеможі, але з янгольською усмішкою на вустах.

Якби доктор Анхель Санчес не був головним лікарем та безперечним героєм революції, на нього одягли б гамівну сорочку й негайно відправили б у божевільню. Але ніхто не наслідився вибити двері, які він замкнув на ключ, а коли алькальд, нарешті, зважився і покликав пожежників, сплигло вже чотирнадцять годин, і Естер Лусеро сиділа на ліжку, широко розплющеними очима

дивлячись на другий етап лікування за допомогою ритуальних танців та чудодійного зілля.

Коли за два дні із столиці приїхала спеціальна комісія міністерства охорони здоров'я, хвора прогулювалася коридором у супроводі бабусі, а всі селяни по черзі приходили в лікарню, щоб подивитися на воскреслу дівчину. Головний лікар приймав колег з міністерства, сидячи в своєму кабінеті за письмовим столом, у костюмі, який одягав в урочистих випадках. Комісія не наважилась запитати про незвичайні ритуальні танці лікаря, але почала розпитувати його про чудодійне зілля чаклуна-курандеро.

Минуло кілька років по тому, як Естер Лусеро впала з мангового дерева. Вона одружилася з метеорологом та переїхала жити в столицю, де народила дочку, таку ж гарну, як сама. Своєму дядькові Анхелю вона час від часу надсилає вітальні листівки з безліччю орфографічних помилок. Міністерство охорони здоров'я організувало чотири експедиції за чудодійним зіллям у сільву, але без жодного успіху. Незайманий ліс поглинув індіанське поселення, а з ним надію відшукати панацею проти нещасних випадків.

Доктор Анхель Санчес залишився сам, але образ Естер Лусеро з'являється перед ним щодня під час сіести, обпалюючи його душу та серце. Престиж лікаря набагато зріс у всьому регіоні, подекуди, що Анхель Санчес уміє розмовляти з зірками індіанськими мовами.

ЛИСТИ ЗРАДЖЕНОГО КОХАННЯ

Мати Аналії Торрес померла від пропасниці одразу після пологів; батько не міг знести смерті дружини і через два тижні вистрелив собі у груди. Ще кілька днів він агонізував з ім'ям дружини на вустах. Його брат Еухеніо взявся доглядати маєток родини й визначив долю маленької сироти так, як йому було зручніше. До шести років Аналію гляділа стара індіанка, і вони обидві жили в приміщенні для слуг, а як настала пора йти до школи, дівчину відвезли до столиці, в монастир сестер Святого Серця, де вона прожила наступні дванадцять років. Вчилася добре, їй подобалися дисципліна та суворість мурованої будівлі, каплиця із скульптурами святих і запахом свічок та лілій, порожні коридори, тіняві патіо. Набагато менше вабив Аналію гамір та різкий запах класних приміщень. Щоразу, коли їй випадало вислизнути з-під нагляду черниць, вона ховалася в підвалі посеред безголових скульптур та розбитих меблів і починала розповідати сама собі казки. В ці вкрадені хвилини дівчинка занурювалася в тишу, відчуваючи, що піддається гриху.

Кожні шість місяців Аналія отримувала коротке повідомлення від свого дядька Еухеніо, який радив їй добре поводитися й шанувати пам'ять батьків, що були добрими християнами за життя і пишалися б, якби їхня дочка присвятила себе служінню Богові й залишилася в монастирі. Та Аналія зразу ж відповідала, що не збирається ставати черницею, і була дуже тверда в своєму рішенні,— просто, аби заперечити дядькові, бо в глибині душі їй подобалося релігійне життя. Прихована за монастирським одінням, її самотня душа була готова відмовитись од будь-якої втіхи, й Аналія думала, що, можливо, змогла б знайти для себе справжній спокій, ставши черницею. Проте якийсь інстинкт застерігав її від порад опікуна. Вона підозрювала, що дядькова турбота мотивована більше бажанням привласнити її землі, ніж родинними почуттями. Все, що йшло від нього, здавалося не вартим довіри, десь мала бути пастка.

Коли Аналії минуло шістнадцятий, дядько вперше відвідав її в монастирі. Ігуменя покликала дівчину до свого кабінету й познайомила їх, бо обоє дуже змінилися відтоді, як Аналія трималася за спідницю старої індіанки, прогулюючись у патіо, внутрішньому дворі його дому.

— Я бачу, сестри добре ставляться до тебе, Аналіє,— тримаючи в руках чашку з шоколадом, прокоментував дядько Еухеніо. — Ти на вигляд здорова й навіть гарна. В моєму останньому листі я повідомив, що відтепер ти будеш отримувати щомісяця гроші на витрати, як заповідав мій брат, хай спочиває в мирі.

— Скільки?
— Сто песо.
— Це все, що залишили мої батьки?
— Ні, звичайно, ні. Ти ж знаєш, маєток належить тобі, але сільське господарство не жіноче діло, особливо в ці часи страйків та революцій. Щомісяця ти будеш отримувати гроші, які збільшуватимуться кожного року до твого повноліття. Потім подивимося.

— На що подивимося?
— На те, що тобі більше підійде.
— А який у мене вибір?
— Тобі завжди буде потрібний чоловік, який би порядкував у твоєму маєтку. Я це робив усі роки, то була нелегка праця, але ж це мій обов'язок, я обіцяв моєму братові перед смертю, що піклуватимуся про тебе, і готовий працювати й далі.

— Вам не доведеться працювати довго, дядьку. Коли вийду заміж, я сама доглядатиму свої землі.

— Коли вийдеш заміж? Скажіть мені, матінко ігумене, хіба в неї є претендент?

— Як ви можете думати про це, пане Торрес! Ми пильно оберігаємо дівчат. Це в неї така манера розмовляти. Що за нісенітниця ти верзеш, дівчино!

Аналія Торрес підвелася, поправила свою сукню, зробила легенький, трохи глузливий реверанс і вийшла. Ігуменя почастивала пана Торреса ще чашкою шоколаду, сказавши, що єдине пояснення такої невічливої поведінки полягає в тому, що дівчина зовсім не має контакту з родиною.

— Аналія — єдина наша учениця, яка ніколи не від'їжджала на вакації і якій ніколи нічого не дарували до Різдва,— сухо додала ігуменя.

— Я не вмію панькатися, але запевняю вас, що дуже поважаю свою небогу і по-батьківському дбаю про її інтереси. Та ви маєте рацію, Аналія потребує більше уваги, дівчата сентиментальні.

Не минуло місяця, як дядько знову з'явився в монастирі, але цього разу обмежився тим, що попередив ігумену: його рідний син бажає листуватися з Аналією, тож хай паніматка передає його листи племінниці. Таким чином листування з братом у перших сприятиме зміцненню родинних зв'язків.

Листи почали надходити регулярно на звичайному білому папері, написані чорним чорнилом чітким, розбірливим почерком. У деяких листах розповідалося про сільське життя, про пори року та про тварин, в інших — про поезію й поетів, уже померлих. Іноді в конверті була книжка чи малюнок. Аналія спочатку не читала листи, вважаючи, що будь-яка річ, пов'язана з її дядьком, містить у собі якусь загрозу, але в самоті монастирського життя листи були єдиною можливістю розвіятись. Вона ховалася у підвалі вже не для того, щоб вигадувати казки, а щоб перечитувати послання двоюрідного брата, запам'ятовуючи не тільки зміст, а й нахил літер та текстуру паперу. Аналія не зразу почала відповідати на листи, але дуже скоро вже не могла без них жити. Обоє поступово пристосувалися до цензури ігумені, яка розпечатувала всю кореспонденцію. Невдовзі кузени настільки зблизилися, що вигадали секретний код і почали писати про кохання.

Аналія не могла пригадати зовнішність свого брата в перших, який підписував листи ім'ям Луїс, бо коли вона жила в домі дядька, хлопець навчався в столичному коледжі. Вона уявляла його собі як чоловіка негарного, можливо, хворого, навіть горбатого, бо їй здавалося неможливим, щоб людина така глибока і така розумна мала б ще й приємну зовнішність. Іноді Аналія думала, що він такий гладкий, як татусь, обличчя побите віспою, лисий та кульгавий; але що більше вад знаходила в родича, то дужче схилялася до думки, що, зрештою, покохає його. Краса душі,— думала вона,— єдине, що не підвладне часові, єдине важливе, що може зростати з роками. Краса утопічних героїв з казок не має ніякого сенсу, навпаки, може привести до легковажності,— міркувала дівчина, хоч тільк неспокою затьмарювала думки. Вона запитувала сама себе, яке каліцтво могла б знести.

Листування між Аналією та Луїсом Торресом тривало два роки, по закін-

ченні яких вона мала цілу коробку з-під капелюхів, повну листів, та душу, остаточно віддану йому. Якщо в голові виникала коли думка про те, що це план її дядька, котрий хотів, щоб майно, успадковане Аналією, перейшло до рук Луїса, вона відкидала цю думку зразу ж, соромлячись власної дріб'язковости. В той день, коли їй минуло вісімнадцятий, паніматка-ігуменя покликала її в трапезну, сказавши, що на неї чекає гість. Аналія зразу здогадалася, хто це, і їй хотілося заховатись у підвалі з побитими святими, бо вона боялася побачити чоловіка, якого лиш уявляла собі стільки часу.

Коли дівчина ввійшла до зали і опинилася навпроти нього, їй знадобилося кілька хвилин, щоб подолати розчарування.

Луїс Торрес не був горбатим карликом, яким вона собі його уявляла і якого навчилася кохати. Він був ставним симпатичним юнаком зі ще дитячими губами, темною доглянутою борідкою, світлими очима з довгими віями, але в очах не видно було жодної думки. Він трохи нагадував святих із каплиці: дуже гарних, але позбавлених розуму. Аналія швидко отямилася і вирішила, що коли прийняла в своє серце негарного та горбатого чоловіка, тим більше зможе покохати цього елегантного молодика, який поцілував її в щоку, залишивши приємний запах лаванди.

З першого дня шлюбу Аналія зненавиділа Луїса Торреса. Коли він поклав її на занадто м'яке ліжко посеред вигаптованої білизни, вона зрозуміла, що закохалася в привид і ніколи не зможе перенести виплекані ілюзорні почуття на свого чоловіка. Аналія рішуче боролася з ненавистю, як з хибою, намагалась вирвати її з серця, але, зрозумівши, що це неможливо, зазірала в глиб своєї душі, щоб вирвати ту болячку з коренем. Луїс був люб'язний, іноді веселий, не дуже докучав їй і не намагався перешкоджати їй нахилам до самотности та тиші. Вона сама розуміла, що якби ставилася до нього трохи толерантніше, могла б знайти в їхніх стосунках щось подібне до щастя, принаймні почувати себе такою спокійною, як колись у монастирі. Їй важко було навіть визначити причини такої дивної зненависти до чоловіка, якого кохала, не знаючи його, впродовж двох років. Аналія не висловлювала своїх почуттів, бо зрештою не мала з ким поговорити, і тільки відчувала себе обдуреною, бо не могла узгодити образ епістолярного претендента з реальним чоловіком.

Луїс ніколи не згадував про листи, і коли вона починала про них говорити, він закривав їй рота швидким поцілунком і говорив щось про дитячий романтизм, не придатний у подружньому житті, в якому основне — довіра, повага, спільні інтереси та майбутнє родини. Між ними не було справжньої близькості. Протягом дня кожен займався своїми справами, а вночі опинялися серед пухових подушок, де Аналія, — звична до твердого монастирського ліжка, — задихалася. Іноді вони поспіхом обіймались, вона — нерухома та напружена, він — наче виконуючи шлюбний обов'язок. Луїс одразу ж засинав, вона лишалася в темряві з розплющеними очима та клубком у горлі. Аналія намагалася знайти різні способи, щоб подолати ворожість, яку викликав у неї Луїс, перелічувала позитивні риси його характеру, переконувала себе в тому, що її обов'язок — кохати чоловіка, молилася, щоб ота відраза виявилася тимчасовою, та минали місяці і замість бажаного полегшення зростала неприязнь, доки перетворилася на зненависть. Однієї ночі Аналія побачила вві сні страшно-го чоловіка, який пестив її пальцями, заляпанними чорним чорнилом.

Торреси мешкали в маєтку, що його придбав батько Аналії, коли місцевість тут ще була напівдиком, якою порядкували вояки та бандити. Тепер поряд тяглося шосе, а зовсім неподалік розляглося багате село, де щорічно гомоніли сільськогосподарські ярмарки. Офіційно адміністратором маєтку вважався Луїс, але насправді ним управляв дядько Еухеніо, бо Луїсу не подобалося займатись сільським господарством. Після обіду, коли батько з сином улаштувалися в бібліотеці, де попивали коньяк та грали в доміно, Аналія чула, як дядько вирішує всілякі справи з розміщенням капіталу, продажем худоби, сівбою та жнивими. Дуже рідко, коли вона насмілювалася висловити свою думку, чоловіки вислуховували Аналію з удаваною увагою, запевняючи, що врахують її побажання, але потім робили так, як вважали за потрібне. Іноді Аналія

їздила верхи по пасовиськах аж до самих гір, жалкуючи, що не народилася чоловіком.

Народження сина не покращило почуттів Аналії до Луїса. Під час вагітності її вдача стала ще більш відлюдькуватою, але Луїс не звертав на це особливої уваги. Після пологів вона влаштувалася в іншій кімнаті, де стояло тільки одне вузьке та тверде ліжко. Коли синові виповнився рік, а вона так само замикала на ключ свою кімнату, уникаючи будь-якої близькості з чоловіком, Луїс одного дня вирішив, що вже час мати уважніше ставлення з боку дружини; попередив, що виламає двері, якщо вона не схаменеться. Аналія ніколи не бачила його таким розлюченим і підкорилася без коментарів. За наступні сім років напруга між обома зросла настільки, що вони перетворились на запеклих ворогів, але оскільки були людьми вихованими, поводитися дуже ввічливо при сторонніх. Тільки дитина відчула ворожість між батьками й кидалася серед ночі. Аналія наче закам'яніла й потроху почала сохнути зсередини. Луїс, навпаки, зробився дуже експансивним та легковажним, віддавався своїм численним бажанням; почав випивати, щезати на кілька днів з дому, не кажучи нікому, де вештається.

Така неприхована відчуженість була для Аналії добрим приводом, щоб віддалитись од нього ще більше. Луїс втратив будь-який інтерес до сільського господарства, й тут дружина заступила його, дуже задоволена цим новим заняттям. У неділю дядько Еухенію залишався в їдальні, обговорюючи з нею всі справи, в той час як Луїс віддавався пообідньому відпочинку, від якого прокидався ввечері ввесь у поту, з болями в шлунку, але завжди готовий бігти на чергову гулянку з друзями.

Аналія навчала сина письма та арифметики і намагалася прищепити йому любов до книжок. Коли хлопчикові минуло сьомий, Луїс вирішив послати сина до школи в столицю, щоб там з нього швидко зробили людину, але Аналія рішуче заперечила, тож і було вирішено віддати дитину до школи-інтернату в сусіднє село, де він залишався з понеділка по п'ятницю, а в суботу зранку за ним приїздила машина. Першого тижня Аналія уважно спостерігала за сином, шукаючи зачіпки, щоб залишити його вдома, але приводу не знаходилося. Дитина здавалася задоволеною, говорила про свого вчителя та товаришів із справжнім ентузіазмом, наче народилася серед них, і перестала мочитися в ліжку. Через три місяці хлопець приїхав з коротким листом від учителя, який вітав батьків з приводу гарних оцінок їхнього сина. Аналія прочитала листа, тіпаючись від хвилювання, і вперше за багато часу усміхнулася. Дуже схвилювана, вона обійняла сина, розпитуючи його про всі деталі: які в них спальні, що їм дають їсти, чи холодно вночі, скільки в нього друзів, який у них учитель. У наступні місяці хлопець завжди приносив найкращі табелі, які Аналія колекціонувала, наче скарб, і надсилала до школи банки з варенням та кошики з плодами для всього класу. Вона намагалася не думати про те, що початкова освіта триватиме всього кілька років, а потім таки доведеться відіслати сина до міської школи й вона бачитиме його тільки під час ваканцій.

Одного вечора, добряче напившись у корчмі, Луїс Торрес, сидячи верхи на чужому коні, почав показувати піруети, щоб продемонструвати своїм горілчанним друзям, який він управний вершник. Кінь скинув його і вдарив копитом у пах. Через дев'ять днів Луїс помер, кричачи під болем, в столичній лікарні, куди його були повезли. Поряд з ним була жінка, яка плакала від того, що не змогла полюбити його й від полегшення, бо не потрібно вже стало молитися, щоб він умер. Перед тим як повернутися в село з тілом небіжчика й поховати його на своїй землі, Аналія купила білу сукню, заховавши її у валізу. Додому приїхала вся в чорному, обличчя було вкрите вуаллю, щоб ніхто не побачив виразу її очей. У такому самому вигляді вона стояла під час похорону, тримаючи за руку сина, вдягнутого також у чорне. Після закінчення церемонії дядько Еухенію, міцний чоловік, незважаючи на свої бурхливо прожиті сімдесят років, запропонував невістці лишити йому маєток, а самій переїхати жити на ренту до міста, де син продовжуватиме навчання, а вона зможе забути про свої знегоди.

— Адже я знаю, Аналіє, що мій бідолашний Луїс і ти ніколи не були щасливими.

— Ваша правда, дядьку. Луїс ошукав мене.

— Що ти кажеш, дочко, він завжди був тактовним і шанував тебе. Луїс був добрий чоловік, хоч і мав, як кожна людина, невеликі вади, але то не має ніякого значення.

— Я кажу не про це, а про невиправний обман.

— Я нічого не хочу про це знати. В усякому разі, думаю, що вам з дитиною краще жити в столиці. У вас буде все необхідне. Я займатимуся вашою власністю, хоча вже старий, але ще можу звалити бика.

— Я залишуся тут. Мій син також залишиться, бо має допомагати мені у сільськогосподарській роботі. Останніми роками я працювала більше на пасовиськах, ніж удома. Єдина різниця полягатиме в тому, що відтепер я сама прийматиму рішення, ні з ким не консультуючись. Нарешті ця земля належить тільки мені. Отже, прощайте, дядьку Еухенію.

У перші ж тижні Аналія облаштувалась. Насамперед спалила простирадла, на яких спала з чоловіком, і пересунула своє вузьке ліжко до спальні; потім почала вивчати документи і тільки-но зрозуміла, якою власністю володіє, найняла управителя, який достеменно виконував її накази. Переконавшись у тому, що тримає в своїх руках господарство, вона витягла з валізи білу сукню, акуратно випрасувала, вдягла її та й поїхала машиною до сільської школи, прихопивши стару коробку з-під капелюхів.

Аналія Торрес почекала у дворі, доки годинник на вежі сповістив про закінчення уроків і юрба дітей висипала на подвір'я. Серед них гасав і її син, який, побачивши матір, здивовано зупинився, бо вона вперше з'явилася в школі.

— Покажи мені твій клас, хочу познайомитися з учителем,— сказала вона.

Перед дверима класу Аналія спинила сина, бо мала поговорити з учителем наодинці, і увійшла в класну кімнату. Це був великий зал з високою стелею, повен географічних мап та малюнків з біології на стінах. Запах поту та задухи нагадав їй власне дитинство, але не дратував, швидше — навпаки. Шкільне приладдя безладно валялося на партах і під партами. Дошка була обписана цифрами. За столом на узвишші сидів учитель. Він здивовано звів голову, але не підвівся, бо його милиці стояли в кутку і він не міг зразу дотягтися до них. Аналія перетнула зал, ідучи поміж двома рядами парт.

— Я мати Торреса,— сказала вона, бо нічого більше не спало їй на думку.

— Добрий день, пані, хочу подякувати вам за солодощі та плоди, які ви нам передавали.

— Я приїхала не за тим, а щоб ви мені дещо пояснили,— сказала Аналія і поставила коробку з-під капелюхів на стіл.

— Що це таке?

Вона відкрила коробку і почала витягати листи, які зберігала ввесь цей час. Він довго дивився на купу конвертів.

— Ви мені заборгували одинадцять років мого життя,— сказала Аналія.

— Як ви дізналися, що їх написав я? — ледве вимовив учитель, коли до нього повернувся голос, який наче десь застряв.

— У перший день мого шлюбу я зрозуміла, що мій чоловік не міг їх написати, а коли син привіз додому вашого листа, я впізнала вашу руку. А тепер, коли я дивлюся на вас, у мене немає ніякого сумніву, бо я бачила вас уві сні з шістнадцяти років. Навіщо ви це робили?

— Луїс Торрес був моїм другом, і коли попросив, щоб я написав листа його двоюрідній сестрі, я не побачив у цьому нічого поганого. Потім написав ще два листи, а коли ви відповіли, я вже не зміг зупинитися. То були найкращі два роки в моєму житті, єдині роки, коли я на щось чекав. Я чекав на пошту.

— Он як...

— Ви можете мені вибачити?

— Від вас залежить,— відповіла Аналія, подаючи йому милиці.

Учитель натяг піджак і підвівся. Удвох вони вийшли на гамірне подвір'я, коли сонце ще не зайшло.